І.Ю. Підоричева, к.е.н.

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ В УМОВАХ УКРАЇНИ

Розвиток сучасної світової економіки характеризується підвищенням інтенсивності міжнародної конкуренції, переходом провідних країн до постіндустріальної економіки, формуванням локальних інноваційних утворень і глобального суспільства знань. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, більше половини світового економічного зростання забезпечується завдяки інноваціям[1]. Інноваційні зрушення, що відбуваються в сучасних умовах у розвинених країнах, визначаються не лише їх науковими і технологічними досягненнями, але й інтенсифікацією процесів трансферу технологій з науки у виробництво за допомогою формування відповідних *інтеграційних структур, які поєднали інтелект, виробництво і бізнес*. Характерною ознакою економіки знань виступає зміна уявлення про взаємовідносини економічних агентів: принципово новим моментом стає поєднання конкуренції та кооперації, співробітництва і суперництва. *Інноваційний процес здійснюється в результаті діяльності не однієї або декількох організацій, а все більш значної їх кількості (мережі).* Тому уряди різних країн приділяють особливу увагу зміцненню зв’язків між науково-дослідними організаціями, університетами і виробництвом, підвищенню рівня їх взаємодії.

Разом із тим у структурі української економіки переважає виробництво сировинної продукції при низькій частці інвестиційного виробництва. Показник наукоємності валового внутрішнього продукту протягом останніх 5 років не досягав 1%, ускладнюючи виконання наукою економічної функції в суспільстві. Слабкими залишаються позиції українських підприємств на зовнішніх ринках. Продукція високотехнологічних галузей національної економіки становить лише 2,8% обсягу промислового експорту. Частка України на світовому ринку наукоємної продукції не перевищує 0,1%, що в сотні разів нижче порівняно із США (36%), Японією (30%), країнами ЄС.

Значно послабшали за останні роки зв’язки між сектором досліджень і промисловістю, здебільшого вони мають формалізований несистематичний характер, що обумовлює існування технологічних «пасток» між ланками інноваційного процесу.

Дослідженню цих проблем економісти приділяють особливу увагу. Теоретичні і практичні аспекти розвитку інноваційної економіки, роль і місце в ній інноваційно орієнтованих інтеграційних структур широко вивчаються за кордоном і в Україні. До найбільш відомих учених у цій сфері відносяться В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, Дж. Бернал, А. Бьютендам, І. Галиця, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Голіченко, Л. Гохберг, І. Дєжина, О. Динкін, І. Єгоров, Н. Іванова, Т. Кузнєцова, О. Лапко, В. Макаров, Б. Маліцький, Б. Патон, Й. Піннінгс, О. Попович, Б. Санто, В. Семиноженко, В. Соловйов, Б. Твісс, Л. Федулова, А. Чухно, Й. Шумпетер. Утім, незважаючи на значну кількість наукового матеріалу, досі відсутні комплексні дослідження стану інтегрованості інноваційного процесу в Україні, ролі інтеграційних зв’язків між його базовими елементами у забезпеченні інноваційної економічної моделі розвитку. Це зумовило вибір теми і мети дослідження.

Метою статті є обґрунтування концепції розвитку інноваційно орієнтованих інтеграційних утворень (структур) на сучасному етапі розвитку національної економіки.

Активізація інноваційних процесів, радикальна технологічна модернізація національної економіки неможливі без випереджаючого забезпечення галузей економіки новими (науковими) знаннями і кадрами вищої кваліфікації. Стратегічною метою сучасного українського суспільства є подолання науково-технологічного відставання від розвинених країн, включення у світові економічні процеси на правах повноцінного партнера, перехід до нової стадії цивілізаційного прогресу. Для вирішення окреслених проблем необхідно забезпечити стійкий і динамічний

[1] Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів: матеріали Проекту ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» / Представництво ЄС в Україні. – К.: Фенікс, 2011. – 76 с.

© І.Ю. Підоричева, 2012

характер розвитку процесів інтеграції учасників інноваційного процесу, у результаті яких створюються *інноваційно орієнтовані інтеграційні утворення (структури)* – об'єднання наукових установ, освітніх закладів і виробничих підприємств, які повністю або частково поєднують матеріальні та нематеріальні активи з метою економічної інтеграції для здійснення інноваційної діяльності на засадах ефективного управління.

Потреби держави, суспільства, економіки у формуванні інноваційних інтеграційних структур визначені в державних програмних документах – Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, Концептуальних засадах стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки, Стратегії економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на період з 2004 по 2015 роки, де закладено курс на інноваційну модель структурної перебудови національної економіки і затвердження її як високотехнологічної держави. Виходячи з цього розроблено *концепцію розвитку інноваційних інтеграційних утворень для умов України з метою прискорення розбудови інноваційно орієнтованої економіки*.

Сутність концепції (рис. 1) полягає в активізації підтримки різноманіття діючих інноваційних структур і впровадження нових перспективних варіантів науково-освітньо-виробничої співпраці шляхом здійснення комплексу заходів (нормативно-правових, фінансових, економічних, організаційних), що дозволить перейти від стихійного стану інтеграційних процесів до планованого, зберегти національні традиції та врахувати зарубіжні інтеграційні моделі взаємодії науково-освітньої сфери з виробництвом. *Концепція передбачає поступову реалізацію заходів, спрямованих не на суцільну інтеграцію, а на подолання наявної відокремленості, формування стійких взаємозв'язків між наукою, виробництвом і освітою.*

Необхідність використання багатоваріантних інтеграційних структур пояснюється пошуком раціональних зв'язків між учасниками інтеграції в кожному конкретному випадку. Кожна організація, що інтегрується, є у своєму роді унікальною, і застосовувати одне лекало інтеграції на значне число суб'єктів навряд чи буде виправданим. В основу інтеграційних рішень потрібно закладати комплекс умов, серед яких: мета спільної діяльності; очікувана регулярність співробітництва; стартовий потенціал сторін (включаючи адекватність рівня підготовки випускників вимогам ринку

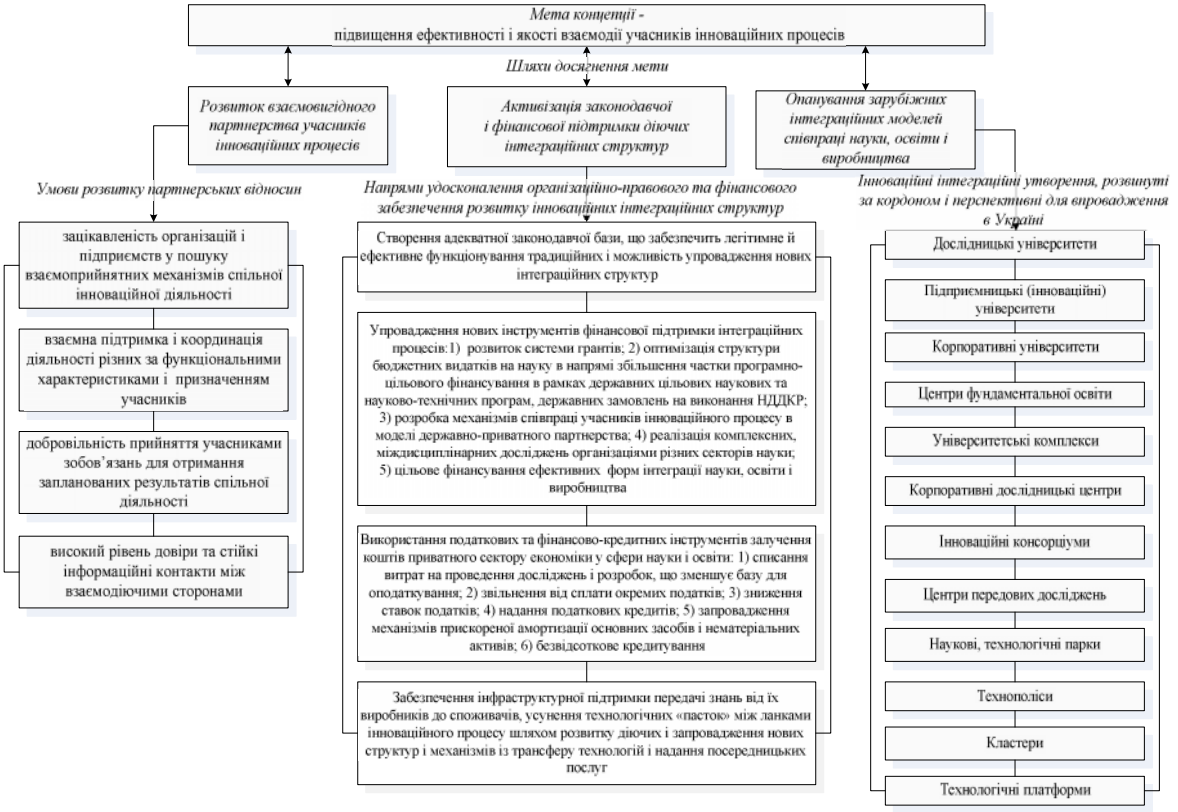

Рис. 1. Концепція розвитку інноваційних інтеграційних утворень в умовах України

праці, визнання науковим колом і громадськістю досягнень наукових шкіл, упровадження наукових досягнень в економіку); рівень розвитку території, у межах якої передбачається здійснювати інтеграцію.

Основними цілями інтеграції на державному рівні є збереження інтелектуального потенціалу; посилення зв'язків науки й освіти з реальним сектором економіки; забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва. Перераховані цілі будуть досягатися за умови гармонізації інтересів усіх учасників інтеграції завдяки підвищенню якості й ефективності наукових досліджень і підготовки кадрів, створенню можливостей комерційного використання нової техніки і технології у виробничому комплексі при об'єднанні кадрових, інтелектуальних, фінансових, інформаційних і матеріально-технічних ресурсів.

Для того щоб отримати інноваційний продукт, подолати технологічні «пастки» інноваційного процесу, науковим і освітнім організаціям треба знайти партнерів, здатних забезпечити виробництво й упровадження наукових розробок. У зв'язку із цим виникає потреба в таких структурах, які б включали в себе науковий пошук і кадрове забезпечення наукових досліджень, створення техніки і технологій на основі цього наукового пошуку, їх виробництво й упровадження. Для вирішення такого завдання логічним було б заснування «жорстких» інтеграційних структур під державним наглядом. Проте у довгостроковій перспективі такі формування мають обмежену ефективність, тому що умови зовнішнього середовища посилюють роль унікальних конкурентних переваг організацій, нарощувати які в рамках «жорстких» структур буде вельми складно з огляду на їх відмінності (втрату юридичної самостійності; часткову або повну втрату виробничо-господарської і фінансової самостійності; ієрархічний характер організаційної побудови; досягнення загальних стратегічних цілей у збиток індивідуальним інтересам). До того ж інтеграційна структура у формі холдингу або концерну малоефективна в умовах ринкової економіки, оскільки втрачається ініціативність і гнучкість в управлінні. У такій ситуації *найбільш затребуваними стають тісні взаємовідносини між учасниками інноваційних процесів на засаді узгодження й поєднання інтересів і дій один одного*. Взаємодія різноякісних компонентів науково-освітньо-виробничої інтеграції призводить до виникнення суперечливих тенденцій, у цьому контексті гармонія – це знаходження міри між усіма суперечливими тенденціями, що веде до перетворення зв'язків із однозначних і жорстких на гнучкі і комплексні. Саме тому взаємодія учасників інноваційних процесів має відбуватися на основі *взаємовигідного партнерства*. *Суть його полягає у формуванні рівноправного співробітництва між самостійними організаціями і підприємствами для спільного використання ресурсів для досягнення загальної вигоди та індивідуальних цілей.*

Партнерські відносини у сфері інтеграції учасників інноваційних процесів мають розвиватися згідно з такими *факторами (умовами)*:

1) зацікавленість взаємодіючих організацій у пошуку взаємоприйнятних способів і форм спільної науково-дослідної, освітньої і виробничої діяльності;

2) взаємна підтримка й координація діяльності різних за функціональними характеристиками і призначенням учасників;

3) добровільність прийняття учасниками зобов'язань для отримання запланованих результатів спільної діяльності;

4) високий рівень довіри та стійкі інформаційні контакти між взаємодіючими сторонами.

Переваги організації взаємодії учасників інноваційних процесів на основі партнерських відносин обумовлюються, з одного боку, досягненням індивідуальних цілей кожним з учасників, а з іншого – обсягом додаткового ефекту, який вони отримують у результаті взаємного доповнення активів і компетенцій.

Партнерство може бути реалізовано у різноманітних формах із різною кількістю учасників і різними за масштабами діяльності завданнями. Трибічний альянс (наука – освіта – виробництво) розглядаємо як початковий ступінь розвитку партнерських відносин, що у подальшому може бути трансформований у *мережну модель взаємодії* зі значною кількістю учасників усіх рушійних сил інноваційного процесу – органів влади, НДІ, університетів, проектних, конструкторських і технологічних організацій, виробничих структур, суб'єктів інноваційної інфраструктури. Це дозволить реалізувати повний інноваційний цикл – від отримання наукової ідеї до її впровадження і реалізації на ринку й подолати бар'єри інтеграції.

Зважаючи на існуючу в Україні відомчу, організаційну та економічну роз'єднаність науки, освіти і виробництва, незадовільний рівень інвестиційного забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, низьку інноваційну активність промисловості, необхідними є заходи, що

дозволять *без значних фінансових вкладень* раціонально використовувати потенціал і можливості наукових установ, освітніх закладів і виробництва в напрямі підготовки висококваліфікованих кадрів, розробки і доведення науково-технічної продукції до її комерційного використання.

Для відпрацювання механізмів інтеграції між наукою, освітою і виробництвом запропоновано використовувати *проектний метод співробітництва* – організаційний засіб забезпечення додаткового ефекту від спільної діяльності учасників інтеграції, який долає бар'єри відомчої роз'єднаності науки, освіти і виробництва, дозволяючи створювати творчі колективи співробітників, що належать різним організаціям. Головна його перевага полягає у поширенні принципів проектної підприємницької роботи усередині наукових і освітніх організацій на усі сфери їх діяльності. Так, співробітники наукових і освітніх організацій дістають можливість створення проектних груп (тимчасових творчих колективів) для виконання ринкових інноваційних замовлень у сфері компетенції організації, у якій вони працюють. Ці проектні групи ведуть активну діяльність із пошуку і виконання ринкових замовлень і таким чином отримують можливість істотного додаткового заробітку всередині своєї організації.

Упровадження проектного методу інтеграції у практику спільної діяльності організацій науки і освіти з виробництвом демонструється на прикладі Донецького регіону, для якого розроблено проект створення Донецького науково-освітньо-виробничого комплексу (ДНОВК) на базі ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» і 12 наукових організацій академічної та галузевої науки (рис. 2). Ідея створення у Донецькому регіоні науково-освітньо-виробничого комплексу полягає у формуванні такої структури, яка б максимально задовольняла потреби і запити підприємств реального сектору економіки в інноваційних рішеннях розвитку виробництва, організації праці й управління, а також у цільовій підготовці висококваліфікованих фахівців відповідно до вимог роботодавців.

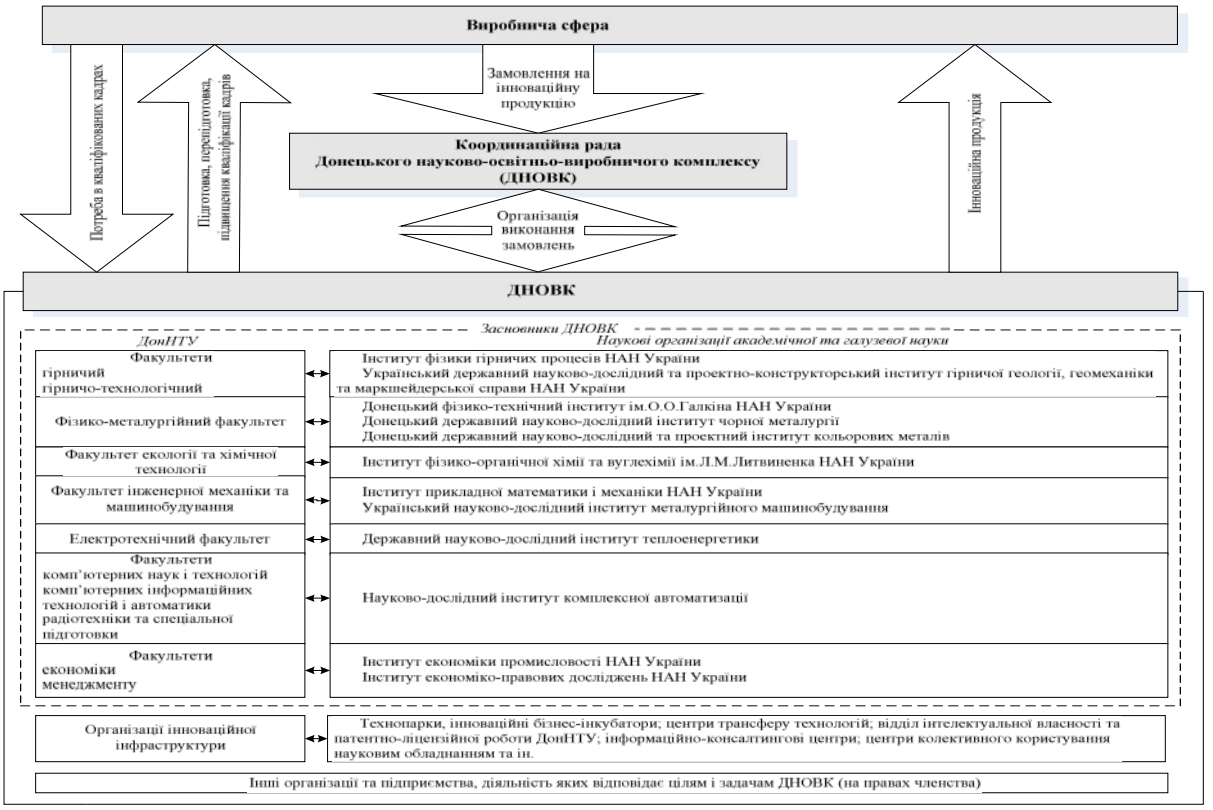

Рис. 2. Схема функціонування Донецького науково-освітньо-виробничого комплексу

Співпраця організацій науки і освіти з виробництвом у межах проектних інтеграційних структур буде доцільною, якщо буде забезпечена реалізація таких основних принципів:

взаємної зацікавленості – кожен з учасників бачить можливість досягнення своїх індивідуальних цілей тільки при сприянні іншого учасника;

забезпечення додаткового ефекту – взаємодіючі сторони здатні отримати загальний ефект, величина якого більша, ніж сума ефектів окремих сторін, діючих незалежно одна від одної;

демократії – у рамках інтеграційної структури забезпечуються права вусіх учасників, можливість проявити ініціативу й обґрунтувати свою позицію;

узгодження приватних і державних інтересів – результати взаємодії визнаються вагомими, якщо у процесі спільної діяльності досягаються цілі держави й окремих учасників;

добровільності й рівності інтересів – жоден з учасників не сприяє залученню до співробітництва інших учасників проти їх волі, без урахування індивідуальних інтересів.

Висновки. Запропонована концепція орієнтована на всебічний підхід до розвитку інтеграційних процесів в Україні, що виявляється у таких ключових аспектах: підтримці багатоваріантних інтеграційних структур, які складалися в нашій країні протягом багатьох десятиліть і довели свою продуктивність; опануванні зарубіжного досвіду у сфері інтеграції; актуальному на даний час завданні пошуку й упровадження нових перспективних для України інноваційних утворень, здатних подолати роз’єднаність між науково-освітньою сферою і виробництвом, підвищити якість і ефективність їх спільної діяльності. Реалізація такої концепції дозволить перейти від стихійного стану інтеграційних процесів до планованого, зберегти національні традиції та опанувати здобутки зарубіжних країн у сфері інтеграції.

Розроблена модель інтеграції науки, освіти і виробництва заснована на взаємовигідному партнерстві та проектному методі співробітництва, орієнтована на підвищення ефективності інтеграційних процесів, у тому числі на основі встановлення раціональних зв’язків між самостійними організаціями в умовах спільної реалізації ними інноваційних проектів.

Надійшла до редакції 19.08.2012 р.